

המקרא לשני זמנים, ולכן פירש הכל במעמד הר-סיני ודחק לפרש ואביא אתכם אלי היינו בחירה. ואילו היב"ע פירש כל המקרא על יציאת מצרים וכמו שנתבאר.

זה מה שנראה לענ"ד בכונת התנא הגדול, יונתן בן עזיאל (שבשעה שיושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח מעליו מיד נשרף. סוכה כ"ח.). ומה שהכריחו לכך. ונאמר אולי גם קבלה היתה בידו, כי קשה להניח שהמציא דבר זה מסברתו כדי לפרש עומק פשוטו של מקרא. בכך ביארנו אולי מה הכריח את היב"ע לפרש כך, אך תמיהות כב' נשארו בעינינו וניתן גם להוסיף עליהן, והקשה ביותר מדוע העלימה תורה נס גדול כזה ולא כתבה אותו אלא ברמז דק כל כך. ולולי יראתי הייתי אומר שאין הכונה שכל עם-ישראל שמנו אז שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף, ועם הנשים והטף כמה מיליונים, טסו בפועל באותו יום למקום המקדש לירושלים והקריבו קרבן פסח בפועל. ואולי שכל זה נעשה בחזון ובמראה נבואי, אבל שחיטת הפסח בפועל נעשתה במצרים בי"ד בניסן בין הערבים כמבואר מפורש במקרא, ואם שגיתי אתי תלין משוגתי. זה מה שנראה לענ"ד בהסברת דברי היב"ע וצוי"מ ומי"נ.

## פו

### קביעת תשלום לעבודה שאין לה מחיר קבוע

הנני מאשר קבלת מכתבך מיום ה' ניסן דנא, בשאלתך דלהלן: "אני עוסק בשרברבות... כשאני בא לקבוע מחיר מראש לעבודה כל שהיא ובמיוחד תקון בבית ישן, אני נתקל בקושי גדול והוא קביעת המחיר. חושש אני מלהכשל באיסור גזל... האם יכול הרב להציע לי קו מנחה עקרוני למדיניות קביעת מחיר בתחום שבו אין מחירים קבועים..."

שאלה קשה שאלת, משום שאין בהלכה שום קו מנחה לגבי בעיא זו והדומות לה, כי גם בהלכה הכל נקבע בהתאם למנהג המדינה, והוא יסוד כמעט לכל דיני ממונות, ובכלל זה להלכות עבודה ופועלים, ואפילו המנהג הוא נגד ההלכה, המנהג קובע, וכבר ביארתי ענין זה ממקורותיו ב"עשה לך רב" חלק שני (סימן ס"ד עמוד רכ"ז). ולכן קשה שאלתך הנוגעת ל"תחום שבו אין מחירים קבועים".

וכבר כתב בזה בספר אהבת-חסד חלק ראשון בסוף הספר, וזו לשונו: כל אדם שמבקש לאחר שיעשה לו פעולה בשכר, יקצוב עמו המקח בתחלה. שאם לא כן עלול מאד להיות גזלן ועושק שכר שכיר אם לא ירצה להיות ותרן גדול בממונו כדי לצאת מהספק. דעפ"י רוב צריך האדם למאות פעולות בכל שנה, ומצוי מאד שאחר הפעולה יש ויכוח בין האומן ובעל הבית בקשר לתשלום השכר, וכשנפרדים כל אחד חושב שהוא נגזל מהשני אלא שאינו רוצה לריב עמו, אבל אינו מוחל לו בלב שלם. ולפעמים יש גם כן מריבה ביניהם, ומן הדין הוא כמנהג המדינה לפי המקום והזמן, ואם יפחות לו אפילו פרוטה אחת מזה יקרא עבור זה מן התורה בשם גזלן ועושק שכר שכיר. ומי יוכל לידע מנהג המדינה בכל פעולה ופעולה לפי ענינה, ובעל כרחו אם ירצה לצאת ידי חובתו בלי פקפוק יהיה מוכרח תמיד ליתן לבעל המלאכה כפי מה שהוא רוצה. וזה גם כן קשה מאד, על כן הרוצה לצאת ידי שמים יקצוב עמו בתחלה ויצא מידי כל ספק, וגם הפועל יוזיל לו על ידי זה כי אז הברירה בידו לתת לאחר עכ"ל.

הנה כי כן גם הרב רואה קשיים בתשלום מחיר שכר פעולה משום ש"מי יוכל לידע מנהג המדינה בכל פעולה ופעולה לפי ענינה", וכ"ש בשאלתך שמדובר בפירוש בתחום שבו אין מחירים קבועים. ועצת הרב טובה היא לשוכר, ואילו אתה בשאלתך רוצה לדעת כיצד לקבוע המחיר.

ודרך הצעת הלכתית לנדון דידן מוצא אני מהאמור בברייתא (בבא מציעא פז.) השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני

העיר, נותן לו כפחות שבשכירות דברי ר' יהושע, וחכמים אומרים משמנין ביניהם ע"כ. וכאן מדובר כעין נדון דידן שאין מחיר קבוע, ולכן משמנין ביניהם כדברי חכמים שהלכה כמותם. ויש מחלוקת בפירוש משמנין ביניהם, ופסק מרן בשו"ע חושן המשפט (סימן של"א ס"ג) מחשבין היתר שבשכירות והפחות בארבע נותן להם חמש ע"כ. ולפי זה יש באפשרותך לברר אצל שרברבים אחרים, מה המחירים על סוגי עבודה ותיקונים שונים, המחיר הגבוה ביותר והנמוך ביותר ותוכל להציע את המחיר שלך לפי הכלל הנ"ל של משמנין ביניהם. אין אני מתעלם מהעובדא שזה אינו דבר קל, אבל לפי הכלל הנ"ל תשתדל למצוא את המחירים הסבירים לצאת ידי שמים, וגם שתוכל להתפרנס בכבוד.

ודע, שאחרי שאתה קובע מחיר, כל מה שנקבע ביניכם מחייב את מי ששכר אותך למלאכתו, אפילו נאמרו הדברים בעל-פה ואפילו בלי קנין חייב השוכר לשלם כל אשר הותנה ונקבע, כך פסק הריב"ש בתשובה (סימן תע"ו, הביאו מרן ב"י שם), וכן כתב גם הרשב"ש (בתשובותיו סימן שמ"ח) שכאשר הותנה מתחלה הכל לפי התנאי וכלל גדול אמרו כל תנאי שבממון תנאו קיים עכ"ל. נדונו של הרב היה בדין שכירות שליח-צבור, וה"ה לכל שכירות ולכל תנאי שבממון.

הדגשת בשאלתך "במיוחד תיקון בבית ישן". אני מניח שכונתך שתוך כדי עבודה בבית-ישן נגרמות תקלות או מתגלה צורך בתיקון נוסף שלא היה צפוי מראש. ופשוט שבכגון זה רשאי אתה להתנות שהמחיר נקבע מראש למה שנראה בתחלת העבודה ולא למה שיתגלה בהמשכה, ותהיה רשאי לתבוע בסוף תשלום נוסף על העבודה הנוספת באם תתגלה, וזאת צריך גם השוכר להבין.